

DKAB Dersinin Fen Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Değerlendirilmesi - Nitel Bir Araştırma

Yasemin ÖZBEK ÇALOĞLU | <https://orcid.org/0009-0008-5744-3685>

Bağımsız Araştırmacı | Yazar | ysmnozbeck@gmail.com

Milli Eğitim Bakanlığı | <https://ror.org/00jga9g46>

Ordu, Türkiye

Semra ÇİNEMRE | <https://orcid.org/0000-0002-2924-1129>

Doç. Dr. | Sorumlu Yazar | semra.cinemre@trabzon.edu.tr

Trabzon Üniversitesi | <https://ror.org/04mmwq306>

Din Eğitimi | Trabzon, Türkiye

Öz

Fen liseleri ülkemizde fen ve matematik alanlarında başarılı olan öğrencilerin belirlenmesi ve bilim insanı olarak yetişmelerini sağlamak amacıyla kurulmuş olan ortaöğretim kurumlarıdır. Bu okullarda öğrenciler bazı sosyal alan derslerine daha az önem gösterebilmektedir. Bu derslerden biri de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersidir. Bu noktada, dersin öğrenciler tarafından nasıl algılandığı ve dersten beklentilerinin neler olduğunun tespit edilmesi, ardından buna uygun olarak daha ilgi çekici, sevilen, beklentilere uygun ve ihtiyaç odaklı bir dersin nasıl geliştirilebileceğinin ortaya konulması öğrenci merkezli bir eğitim için son derece önemlidir. Bu çalışmada DKAB dersinin fen lisesi öğrencilerinin gözünden değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın problem durumu şu şekilde belirlenmiştir: Fen lisesi öğrencilerinin DKAB dersine ilişkin algıları ve beklentileri nasıldır?. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması tercih edilmiş, veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu Ordu ili Ünye ilçesi Ünye Fen Lisesi'nin 12. sınıf düzeyi öğrencilerinden 12 kişidir. Veriler 2023-2024 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde toplanmış ve içerik analiziyle çözümlenmiştir. Çalışmanın sonunda araştırma grubunu oluşturan fen lisesi öğrencilerinin yarısının DKAB dersine ilişkin algılarının olumlu, diğer yarısının ise olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde katılımcıların yarısının dersin kendi beklentilerine karşılık verdiği, iki katılımcının vermediği, üç katılımcının ise kısmen karşılık verdiği görüşünde olduğu ortaya konulmuştur. Derse ilişkin olumlu algılar dersin önemi, yararı ve gereği yönünde iken olumsuz algılar; ezbere dayalı ve kavramsal ağırlıkta olması, süre ezberlerinin yaptırılması, yoruma ve anlama odaklanılmaması, her yıl benzer konuların işlenmesi, dersin seçmeli olması gerektiği, farklı konuları ve dinleri de kapsaması gerektiği, daha objektif, merak uyandıran ve sevilen bir ders olması gerektiği yönündedir. Araştırmada bazı fen lisesi öğrencileri Kur'an'a göre kadın-erkek, Hz. Peygamber'in hayatına ilişkin bazı meseleler, Hz. Ayşe'nin evlilik yaşı, günümüzde İslam dünyasındaki savaşlar ve çatışmalar, metafizik konular, din-bilim ilişkisi gibi bazı konuları merak ettiklerini ve sorguladıklarını, ancak DKAB dersinde bu tür konuların ya yer almadığını ya da çok kısıtlı yer aldığını belirtmiştir. Fen lisesi öğrencilerinin dine ilişkin tartışmalı konularda kafa karışıklığı yaşadığı, İslam tarihindeki olayları çağımızdaki bir genç olarak bugünün perspektifinden anlamakta ve uygulanabilir bulmakta zorluk yaşadığı, dine ilişkin konuları aklıla temellendirme ve mutlaka bir izaha dayandırmayı beklediği ve genel olarak bu tür konuları DKAB dersinde görmek istediği sonucuna varılmıştır. Katılımcıların yarısının DKAB dersinden en yoğun beklentisi diğer dinleri ve dinî görüşleri de öğrenmektir. Bu kapsamda özellikle derse yönelik algısı olumsuz olan katılımcılar, dersin muhteva olarak yalnızca İslam'ı değil, diğer dinleri de kuşatmasını beklemektedir. Derse yönelik algısı olumlu ve olumsuz olan tüm fen lisesi öğrencilerinin DKAB dersine yönelik algılarının tümüyle reddedici/tepkisel veya pozitif olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda derse yönelik algıları olumsuz olan katılımcıların derse ilişkin bazı açılardan olumlu buldukları özellikler olduğu; derse yönelik genel algısı olumlu olan öğrencilerin de dersin birtakım eksiklerini, geliştirilmesi gereken yönlerini vurguladığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerin görüş ve beklentileri doğrultusunda dersin geliştirilmesi ile hedef kitleye daha etkin bir şekilde hitap eden bir ders sunmak mümkün görünmektedir. Bu bakımdan çalışmada DKAB derslerinin fen lisesi öğrencilerinin görüşleri doğrultusunda geliştirilmesine yönelik birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Din Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, Fen Lisesi Öğrencileri, Öğrenci Görüşleri

Atıf Bilgisi

Özbek Çaloğlu, Yasemin - Çinemre, Semra. "DKAB Dersinin Fen Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Değerlendirilmesi - Nitel Bir Araştırma". *Rize İlahiyat Dergisi* 28 (Nisan 2025), 247-262.

<https://doi.org/10.32950/rid.1486749>

Yayın Bilgileri

Türü	Araştırma Makalesi	Değerlendirme: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlleme
Süreç Bilgileri	Geliş Tarihi: 20.05.2024	Kabul Tarihi: 30.12.2024
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	
Etik Kurul İzni	Bu araştırma için Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 16.02.2024 tarih ve 2024-2/2.12 numaralı karar ile etik kurul izni alınmıştır.	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate	Etik Bildirim: ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr
Yazar Katkı Düzeyleri	Sorumlu yazar (SÇ) %50, yazar (YÖÇ) %50.	
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	
Telif Hakları & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	

Dizinlenme Bilgisi

Evaluation of Religious Culture and Moral Knowledge Course from the Perspective of Science High School Students - A Qualitative Research

Yasemin ÖZBEK ÇALOĞLU | <https://orcid.org/0009-0008-5744-3685>

Independent Researcher | Author | ysmnozbec@gmail.com

The Ministry of Education | <https://ror.org/00jga9g46>

Ordu, Türkiye

Semra ÇİNEMRE | <https://orcid.org/0000-0002-2924-1129>

Assoc. Prof. | Corresponding Author | semra.cinemre@trabzon.edu.tr

Trabzon University | <https://ror.org/04mmwq306>

Religious Education | Trabzon, Türkiye

Abstract

Science high schools are secondary education institutions in Turkey to identify students who are successful in the fields of science and mathematics and to enable them to grow up as scientists. Students at these schools may pay less attention to some social field courses. One of these courses is the Religious Culture and Moral Knowledge (RCMK) course. In this study, it is aimed to evaluate the RCMK course from the perspective of science high school students. In line with this purpose, the problem statement of the study was determined as follows: "What are the perceptions and expectations of science high school students regarding the RCMK course?" In the study, case study, one of the qualitative research designs, was preferred and the data was obtained through a semi-structured interview form. The study group of the research is 12 students of 12th grade of Ünye Science High School. The data was collected in the spring semester of the 2023-2024 academic year and analyzed with content analysis. At the end of the study, it was determined that half of the science high school students who constituted the research group had positive perceptions about the course, while the other half had negative perceptions. Similarly, it was revealed that half of the participants were of the opinion that the course met their expectations, two participants were of the opinion that it did not meet their expectations, and three participants were of the opinion that it partially met their expectations. Positive perceptions about the course are that it is a course where they can easily share their questions and opinions and their questions are answered by the teacher, the importance, benefit and necessity of the course. Negative perceptions about the course are as follows: it is based on memorization and conceptual emphasis, surah memorization is required, it does not focus on interpretation and meaning, similar subjects are covered every year, the course should be optional, it should include different religions, it should be a more objective, intriguing and popular course. At the research, it was seen that some science high school students questioned some controversial issues related to religion, but criticized the fact that such topics were not included in the course. It has been determined that science high school students are confused about controversial issues related to religion, have difficulty understanding the events in Islamic history from today's perspective and finding them applicable as a young person in our age, expect the issues related to religion to be grounded in reason and be based on an explanation, and generally want to see such issues in the course. At the research, the most intense expectation of half of the science high school students from the course is to learn about other religions and religious views. In this context, participants who have a negative perception of the course expect the course to encompass not only Islam and Muslims, but also other religions and followers of religions. It has been determined that participants who have negative perceptions about the course find some aspects of the course positive, while students whose general perception about the course is positive emphasize some of the shortcomings of the course and aspects that need to be improved.

Keywords

Religious Education, Religious Culture and Moral Knowledge Course, Science High School Students, Student Opinions

Citation

Özbek Çaloğlu, Yasemin - Çinemre, Semra. "Evaluation of Religious Culture and Moral Knowledge Course from the Perspective of Science High School Students - A Qualitative Research". *Rize Theology Journal* 28 (April 2025), 247-262.

<https://doi.org/10.32950/rid.1486749>

Publication Information

Type	Research Article	Peer-Review: Double anonymized - Two External
Process Information	Date of Submission: 20.05.2024	Date of Acceptance: 30.12.2024 Date of Publication: 20.04.2025
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.	
Ethics Committee Approval	Ethics Committee Approval: For this research, ethics committee approval was obtained from Trabzon University Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee with the decision dated 16.02.2024 and numbered 2024-2/2.12.	
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate	Complaints: ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr
Auth. Contribution Rates	Corresponding author (ŞÇ) %50, author (YÖÇ) %50.	
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.	
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.	
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.	

Abstracting and Indexes

Giriş

Fen liseleri ülkemizde akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin lise tercih listesinde ilk sırada yer alan okullardan biridir. Bu okullarda ortaöğretimin genel amaçlarının yanı sıra, öğrencilerin fen ve matematik alanlarında bilim insanı olarak yetiştirilmelerine kaynaklık edilmesi amaçlanmaktadır.¹ Gerek bu amaç doğrultusunda gerekse ülkemizde üniversiteye yerleştirme sisteminin merkezi sınavlara dayalı olmasından ötürü öğrenciler ağırlıklı olarak sınavlarda karşılına çıkacak soruların yoğun olduğu derslere daha fazla önem vermektedir.² Bu durum da bazı sosyal alan dersleri ile sanat ve spor derslerinin öğrenciler nezdinde daha az önem gösterilen dersler olması gibi yaygın bir olumsuz durum olarak tecrübe edilmektedir. Dezavantajlı sayılan bu derslerden biri de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersidir.³ Bu durum Zengin⁴ tarafından Sakarya il ve ilçelerinde ilköğretim ve ortaöğretimden toplam 3129 öğrenci ile öğrencilerin DKAB dersine yönelik tutumları konulu bir akademik çalışma ile de saptanmıştır. İlgili çalışmada DKAB dersine yönelik tutumda okul türüne göre anlamlı farklılık bir çıktığı, Fen Lisesi ve Anadolu Lisesindeki öğrencilerin DKAB tutum puanlarının diğer lise türlerinden daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada Zengin, araştırma sonucunda bunun nedenlerinin araştırılması gerektiği önerisinde bulunmuştur. Bu çalışma da temelde bu problemten yola çıkarak planlanmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı fen lisesi öğrencilerinin DKAB dersine ilişkin algı ve beklentilerini ortaya koymaktır. Bu noktada, öğrenen merkezli bir öğretim anlayışında öğrenenin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin öğretim programının amaçlarının belirlenmesinde, öğretimin içeriğinin düzenlenmesinde ve öğretim sürecini yapılandırmada göz ardı edilemez öncelikli bir yere sahip olduğu belirtilmelidir.⁵ Bu bakımdan hedef kitlenin gerek öğrenme ortamına istekli ve hazır gelmesini gerekse eğitsel süreçlerde öğrenmeye etkin katılım yönünde çaba göstermelerini sağlamak amacıyla her branşın muhatabı olan kitlenin çok yönlü incelenmesinin gerekliliğine işaret edilmektedir.⁶ Bu çalışmada da DKAB dersi, akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin öğrenim gördüğü fen lisesi öğrencilerinin gözünden değerlendirilecektir. Literatürde de gerek üstün zekâlı öğrencilerin gerekse normal zekâ gelişim özelliği gösteren öğrencilerin DKAB dersine ilişkin tutumlarını olumlu yönde arttırmak amacıyla öğrencilerin dersten beklentilerinin neler olduğunun tespit edilmesinin öğretim sürecinin iyileştirilmesi açısından önem taşıdığına dikkat çekilmektedir.⁷ Nitekim böylece hedef kitle olan öğrencilerin görüş ve beklentileri doğrultusunda dersin eksik, yetersiz veya zayıf bulunan yönlerinin geliştirilmesine imkân sağlanacaktır. Bu amaç ve gerekçe doğrultusunda çalışmanın problem durumu şu şekilde belirlenmiştir: “Fen lisesi öğrencilerinin DKAB dersine ilişkin algıları ve beklentileri nasıldır?”

Literatür incelendiğinde genel olarak ilköğretim veya ortaöğretim öğrencilerinin DKAB dersine ilişkin algı veya beklentilerini konu edinen çeşitli çalışmalar olduğu görülmektedir⁸. Bununla birlikte bu çalışmanın konu edindiği örneklem olarak fen lisesi öğrencileri üzerinden konuyu ele alan yalnızca iki yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. Bunlardan İpek⁹ tarafından hazırlanan çalışmanın amacı fen lisesi öğrencilerinin DKAB dersine ilişkin tutumlarını ölçmek ve değer algılarını belirlemektir. 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Diyarbakır fen liselerinde okuyan öğrencileri kapsayan çalışmada anket ve tutum ölçeği kullanılmıştır.

¹ Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, “Ortaöğretim Kurumlarının Amaçları” (Erişim 6 Ekim 2024).

² Seher Ulutaş - Nükhet Çıkrıkçı, “TEOG Sistemi Ortak Sınavlar Kapsamı Dışındaki Derslerin Öğretmenlerinin TEOG Sisteminin Etkilerine İlişkin Görüşleri”, *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology* 10/1 (2019), 74-76; Faysal Özdaş, “Merkezi Yerleştirme Sınav Sistemine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, *Mukaddime* 10/2 (2019), 699.

³ Özdaş, “Merkezi Yerleştirme Sınav Sistemine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, 699.

⁴ Mahmut Zengin, “Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/25 (2013), 271-301.

⁵ Nurullah Altaş, “İlköğretim Öğrencilerinin Din Öğretimi Sürecinde İlgi Duydukları Konular (Ankara İli Örneğinde 6, 7 ve 8. Sınıf Öğrencileri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/2 (Ağustos 2008) 103.

⁶ Ali Şimşek, “Öğretim Tasarımında Yeni Yaklaşımlar”, *Kurgu* 17/1 (Ocak 2000), 157-170.

⁷ Cemal Tosun vd., “Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi”, *Amasya İlahiyat Dergisi* 15 (Aralık 2020), 72.

⁸ Mevlüt Kaya, “İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/12-13 (Nisan 2001), 43-78; İsmail Arıcı, “Öğrencilerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/ 1(2008), 161-175; Altaş, “İlköğretim Öğrencilerinin Din Öğretimi Sürecinde İlgi Duydukları Konular (Ankara İli Örneğinde 6, 7 Ve 8. Sınıf Öğrencileri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Analiz)”; Zengin, “Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 271-301; Fatih Çakmak, “Öğrencilerin Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri”, *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi* 1/1 (Ekim 2018), 24-47; Hüseyin Kasım Koca-Mustafa Mücahit, “Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni ve Dersine Yönelik Metaforik Algıları”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/1 (Haziran 2022), 321-339.

⁹ Yasemin İpek, *Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumları ve Değer Algıları (Diyarbakır İli Örneği)* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

Konu ile ilgili Toker¹⁰ tarafından yapılan çalışmada ise DKAB dersinin, fen lisesi öğrencilerinin dini duygu ve düşünceleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. 2018-2019 öğretim yılında Sivas ili merkezindeki ve ilçelerindeki fen liselerinde okuyan 12. sınıf öğrencileri ile yapılan bu çalışmada da ölçek kullanılmıştır. Literatüre bakıldığında gerek konuyla ilgili yapılan çalışmaların sayı bakımından az olması gerekse konuya ilişkin daha derinlemesine veriler elde etmek amacıyla nitel bir çalışmanın olmaması bakımından bu konuda kapsamlı bir alan araştırmasının yapılmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu çalışma da bu ihtiyaca binaen planlanmıştır. Çalışma, gerek fen lisesi öğrencilerinin değerlendirmeleriyle DKAB dersinin çeşitli açılardan geliştirilmesine katkı sunması gerekse bu konuda sınırlı çalışma bulunan din eğitimi literatürüne katkı sunması bakımından önem arz etmektedir.

1.Yöntem

1.1.Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada fen lisesi öğrencilerinin DKAB dersine ilişkin görüş ve değerlendirmelerinin derinlemesine incelenmesi amaçlandığı için nitel araştırma desenlerinden¹¹ durum çalışması ve görüşme tekniği tercih edilmiştir. Durum çalışması deseninde görüşmeler yoluyla elde edilen veriler derinlemesine incelenmektedir.¹² Görüşme, önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı bir iletişim süreci olarak tanımlanmaktadır.¹³ Bu çalışmada da görüşme tekniği ile hedeflenen; görüşme yapılan öğrencilerin iç dünyalarına girmek ve olayları onların bakış açısıyla anlayarak ortaya koymaktır.¹⁴

1.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu ölçüt örnekleme¹⁵ ve rastgele örneklemeğe göre belirlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu Ordu ili Ünye ilçesi Ünye Fen Lisesi'nin 12. sınıf düzeyi öğrencilerinden 12 kişi olarak seçilmiştir. Belirlenen ölçüt öğrencilerin 12. sınıfın son dönemine gelmiş olmasıdır. Bununla hedeflenen; ilköğretim ile birlikte ortaöğretim kapsamında da 9, 10, 11 ve 12 dahil olmak üzere DKAB dersini görmüş olmaları ve bu konuda deneyimlerinin dersi tümüyle değerlendirme açısından yeterli olmasıdır. Araştırma örnekleme dahil edilmede diğer ölçütler ise şunlardır: Araştırmaya katılmaya gönüllü olma, Türkçe anlama ve konuşma, işitme ve konuşma sorunu olmama, öğrencinin ders saatleri dışında kendisi ile görüşme için okul ortamında uygun bir vakit belirleyebilme.

Çalışma grubu yukarıda belirlenen 12. sınıf öğrenci ölçütünün ardından rastgele örnekleme ile çalışmaya katılmaya gönüllü olan 12 öğrenci olarak belirlenmiştir.

Çalışma grubuna ilişkin bilgiler çeşitli değişkenlere göre Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı

Kod	Cinsiyet	Yaş	Uzun Süre Yaşadığı Yer	Dini Konulu Bir Yayın Takip Etme Durumu	Geçmişten Günümüze Din Eğitimi Bilgi Kaynakları
Ö1	Erkek	18	Ünye	Hayır	Yalnızca okul
Ö2	Erkek	18	Fatsa	Hayır	Kur'an Kursu
Ö3	Kız	17	Ünye	Hayır	Kreş bünyesinde, Kur'an Kursu, Okul
Ö4	Kız	18	Fatsa	Hayır	Aile çevresi, Kur'an Kursu, Okul
Ö5	Erkek	17	Ünye	Hayır	Kur'an Kursu, Okul
Ö6	Erkek	18	Ünye	Hayır	Kur'an Kursu, Okul

¹⁰ Hatice Toker, *Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ile İlgili Algıları (Sivas İli Örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹¹ Ali Yıldırım - Hasan Simsek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2008), 39.

¹² Corrine Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, çev. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoglu (Ankara: Anı Yayıncılık, 2014), 30.

¹³ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 147.

¹⁴ Michael Quinn Patton, *Nitel Araştırma Ve Değerlendirme Yöntemleri*, çev. ed. Metin Bütün - Selçuk Beşir Demir, (Pegem Akademi 2018).

¹⁵ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.

Ö7	Kız	17	Ünye	Kısmen, dolaylı	Kur'an Kursu, Çeşitli sivil oluşumlar, Okul
Ö8	Erkek	17	Ünye	Hayır	Kur'an Kursu, Okul
Ö9	Kız	17	Ünye	Hayır	Baba, Kur'an Kursu, Okul
Ö10	Kız	16	Fatsa	Çocukluk döneminde evet, şu an hayır	Aile çevresi, Kur'an Kursu, Okul
Ö11	Kız	18	Çaybaşı	Hayır	Aile çevresi, Kur'an Kursu, Okul
Ö12	Erkek	18	Kumru	Hayır	Diyanet Kursları

Katılımcı grubun yarısının erkek, yarısının kız öğrenci olduğu ve yaşlarının 16-18 arasında değiştiği görülmektedir. Katılımcıların tümünün uzun süre yaşadığı yer Ordu ilinin Ünye başta olmak üzere çeşitli ilçeleridir.

Katılımcıların hiçbirinin doğrudan dinî konulu herhangi bir yayın takip etmediği görülmektedir. Bununla birlikte Ö7, babası başta olmak üzere ailesinin dini temalı yayınlar yapan dergi ve TV kanalını takip ettiği için dolaylı olarak haberdar olduğunu ve zaman zaman bu yayınlara göz attığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Ö10, okumayı çok sevdiği için din görevlisi olan akrabasının kendisine çocukluk döneminde iken getirdiği çocuklara yönelik dinî dergileri okuduğunu ancak artık yaşına göre uygun bir dergi bulamadığını, balsa okumak isteyeceğini ifade etmiştir. Yine bu kapsamda Ö3, bir dinî kaynağı okumanın içinden gelmediğini, ancak aklına takılan bir husus olduğunda bunun için okuma-araştırma yaptığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Ö4 de merak ettiği bir konu olursa bunu internet üzerinden araştırdığını, Ö12 ise merak ettikçe Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilmiyal yayınları ve Kur'an-ı Kerim meallerinden araştırdığını belirtmiştir. Sonuç olarak katılımcıların dinî bir yayın takip etme durumları olumsuz görünse de bazı katılımcıların ihtiyaç odaklı olarak bilgi edinmek amacıyla araştırma yapma eğiliminde oldukları söylenebilir.

Dinî bilgi edinme kaynakları açısından katılımcıların dağılımı şu şekildedir: Kur'an kursu (11 kişi), Okul (10 kişi), Aile (dört kişi), çeşitli sivil oluşumların yürüttüğü din eğitimi etkinlikleri (iki kişi). Katılımcıların bazıları ifade etmese de hepsi örgün eğitim bünyesinde 4. sınıftan itibaren DKAB dersi kapsamında din eğitimi almaktadır. Bu bağlamda her katılımcı için dinî bilgi edinme kaynaklarından/mekanlarından biri kesin olarak okuldur. Bu kapsamda diğer katılımcılardan daha farklı olarak dinî bilgi edinme kaynağı sadece okul olan Ö1 rumuzlu katılımcıdır. Ülkemizde dine bakış ve dinî yaşamışın çeşitlilik arz etmesine bağlı olarak bazı ailelerin çocuklarına din eğitimi vermek gibi bir önceliği veya tercihi olmayabilir. Dolayısıyla bu durum toplumsal açıdan beklenen bir durumdur.

Bir kişi haricinde katılımcıların tamamı için Kur'an kursunun öncelikli din eğitimi kaynağı olduğu görülmektedir. 11 katılımcıdan 9'u bu kursların yaz Kur'an kursu olduğunu belirtmiştir. Ancak burada öğrencilerin açıklamaları doğrultusunda tespit edilen bir husus, öğrencilerin yaz Kur'an kurslarına katılımının lise dönemi itibarıyla sona ermesidir. Bu kapsamda okul öncesi veya ilköğretim döneminden itibaren din eğitime ilişkin bilgiler aldığını, lise dönemine kadar her yıl çeşitli Kur'an kurslarına katıldığını ancak lise döneminden itibaren yalnızca okulda DKAB dersleri ile dinî bilgi edindiğini belirten katılımcılar bulunmaktadır (Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7). Öğrencilerin açıklamalarına göre bu durumun nedenleri, lise döneminde öğrencilerin akademik eğitimlerine ağırlık vermeleri (Ö5, Ö7) ve artık Kur'an okuyabildikleri için (Ö4) devam etme ihtiyacı duymamalarıdır.

Dini bilgi edinme kaynağı olarak "aile" yanıtını irdelemek gerekirse, bu bazı katılımcılar için akrabalara kadar uzanan bir genişliktedir. Bu kapsamda katılımcıların din eğitiminde etkili olan şahıslar; ailedeki din görevlisi bir akraba (Ö4, Ö7, Ö10, Ö11), dede (Ö10, Ö11) ve babadır (Ö9).

Çalışma grubunun bir ilden ve bir okuldan seçilmiş olması araştırmanın en önemli sınırlılığdır. Bu bağlamda elde edilen sonuçlar, Ordu ili Ünye Fen Lisesi 12. sınıf öğrencisi olan 12 öğrencinin görüşleri ile sınırlıdır. Türkiye'nin farklı bölgelerinden daha fazla sayıda fen lisesinden seçilecek çalışma grupları ile daha kapsamlı sonuçlara ulaşılabilecektir.

1.3. Veri Toplama ve Çözümleme Süreci

Araştırma verileri bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Bilgi formu öğrencilerin sosyo-demografik ve dinî bilgi temellerine ilişkin özelliklerinden oluşmaktadır (cinsiyet, yaş, uzun süre yaşadığı yer, herhangi dinî yayını takip etme durumu, din eğitimi kaynakları). Yarı yapılandırılmış görüşme formu ise katılımcıların DKAB dersine ilişkin algı ve beklentilerini belirlemek amacıyla niteliksel araştırma tasarımına uygun olarak literatür doğrultusunda araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Ardından görüşme soruları uzman görüşüne sunulmuş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Pilot bir uygulama bir öğrenci ile gerçekleştirilerek soruların anlaşılma durumu ve araştırma problemi doğrultusundaki kapsayıcılığı

test edilmiştir. Yapılan görüşmede soruların açık ve anlaşılır olduğu ve birbirini kapsamadığı, ayrıca katılımcıyı yönlendirmediği teyit edildiği için sorular üzerinde herhangi bir düzeltme yapılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

Görüşmeler 19 Şubat-29 Şubat 2024 tarihleri arasında, okul ortamında, öğrencilerin ders saatleri dışında uygun bir vakitte gerçekleştirilmiştir. Görüşme süreleri 25-52 dakika arasında değişmektedir. Görüşmelerde veri kaybı olmaması açısından katılımcıların izniyle ses kayıt cihazı ile görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

Görüşmelerin ardından, ses kayıtlarının transkripsiyonu yapıldıktan sonra içerik analizine başlanmıştır. İçerik analizinde verilerin kodlanması, temaların belirlenmesi, kodlanan verilerin ve belirlenen temaların düzenlenmesi, bulguların yazılması ve yorumlanması basamakları¹⁶ takip edilmiştir. Öncelikle iki temel analiz kategorisi ve alt kategoriler oluşturulmuş, ardından ilgili kategorideki tüm veriler çözümlenerek ortak yönlerine göre temalar çıkarılmıştır. Gerek verilerin sistemli bir sunumu gerekse çalışmanın güvenilirliği açısından tablolar hazırlanmış ve ortaya çıkan temalara göre tespit edilen kodlar kategorize edilmiştir. Kod almada analiz birimi olarak öğrenci cümleleri esas alınmıştır. Elde edilen kodların ve temaların listesi hazırlandıktan sonra bir din eğitimi akademisyeninin uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanın, bazı temaların isminin daha kapsayıcı yazılmasına ilişkin dönütleri dikkate alınarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Bulgular, tablolarda yer alan bilgilerle birlikte sunularak yorumlanmıştır. Çalışmanın geçerliğini artırmak ve aktarılabilirlik kriterlerine uygunluğunu sağlamak açısından doğrudan alıntılara yer verilmesi önemli olduğundan¹⁷ veriler doğrudan alıntılarla sıklıkla desteklenmiştir.

Çalışmanın planlanma aşamasından itibaren veri toplama ve yayın aşamasına kadar olan tüm süreçlerde etik ilkelere riayet edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan (16.02.2024 tarih ve E-81614018-050.04-2400009371 sayılı) etik kurul izni alınmıştır. Çalışmada kişi isimlerine yer verilmemiştir. Katılımcılar Ö1...Ö12 şeklinde rumuzlarla kodlanmıştır. Katılımcı ifadeleri tırnak içerisinde bire bir aktarılmış, anlam bütünlüğü koparılmamış ve farklı bir sözcük ilave edilmemiştir. Bununla birlikte bazı durumlarda bağlamın daha iyi anlaşılması açısından bazı sözcükler yazar tarafından köşeli parantez içerisinde belirtilmiştir.

2.Bulgular

Bu başlık altında araştırmanın temel problemi doğrultusunda katılımcılara sorulan sorulara alınan yanıtlar iki ana analiz kategorisi çerçevesinde sunulacaktır. Oluşturulan analiz kategorileri şunlardır: Fen Lisesi Öğrencilerinin DKAB Dersine İlişkin Algıları, Fen Lisesi Öğrencilerinin DKAB Dersine İlişkin Beklentileri.

2.1.Fen Lisesi Öğrencilerinin DKAB Dersine İlişkin Algıları

Öncelikle görüşmeye giriş niteliğinde olması bakımından katılımcılara DKAB dersi hakkındaki genel algıları ile bu derste olumlu ve olumsuz buldukları yönler sorulmuştur. Bu kapsamda elde edilen bulgular aşağıdaki iki başlıkta sunularak yorumlanmıştır.

2.1.1.Öğrencilerin DKAB Dersi Hakkındaki Algıları

Katılımcıların DKAB dersine ilişkin genel algıları dört temada toplanmış olup Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Öğrencilerin DKAB Dersi Hakkındaki Genel Algıları

Tema	Kodlar
Mutlaka olması gereken bir ders	Zorunlu olması gereken bir ders (Ö2)
	Saat anlamında daha fazla olabilir DKAB (Ö4)
	Kesinlikle olması gereken bir ders (Ö7)
	Kesinlikle daha fazla olması gerekir (Ö10)
	Gerekli (ama ...) (Ö11)
Önemli/faydalı bir ders	Daha önce dinî eğitim alınsa da unutulduğu için önemli bir ders (Ö4)
	Öğrencinin yaşamında faydalandığı, zihin yapısının şekillenmesine yardımcı bir ders (Ö5)
	Daha önce dinî bir eğitim almamış öğrenciler için güzel bir imkan (Ö7)
Farklı konuları ve diğer dinleri de kapsamaması gereken bir ders	Diğer dinleri ve inanmayanları da kapsayan, etik değerlerin de yer alması gereken bir ders olmalı (Ö1)
	Biraz daha ayrıntılı ve her dinden konuların olması gerekir (Ö11)

¹⁶ Yıldırım- Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.

¹⁷ Bk. Yıldırım- Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.

Diğer	Sadece öğrenmeye odaklı bir ders olması, öğrencilerin ahlakı pek alamamış olması (Ö3)
	Sınav yapılmaması gereken, hayata yönelik bir ders (Ö5)
	İslam tarihi konuları tarih dersi yerine din dersinde olabilir (Ö6)
	Daha objektif ve gerçekçi olması gerekir (Ö8)
	Seçmeli, sadece isteyenlere göre olsa daha güzel olur (Ö9)
	Merak edilecek, öğrenciyi sıındıracak bir ders olması gerekir (Ö10)
	Kendisinin sevdiği, fakat öğrencilerin çoğunun sevmediği bir ders (Ö12)

Tablo 2'ye bakıldığında bir ve ikinci temalar kapsamında sekiz katılımcının dersi; önemi, faydası ve mutlaka olması gerektiğine ilişkin olumlu yönde algıladığı görülmektedir. Buna karşılık diğer iki tema kapsamında ise bazı katılımcıların dersi eksik buldukları ve olumsuz algıladıkları görülmektedir.

Derse ilişkin olumlu yöndeki görüşlerini paylaşan öğrencilerin gösterdikleri sebepler şunlardır: Müslüman bir öğrencinin dinini öğrenmesi gerektiği, daha önce alınan dinî bilgiler unutulabilirdi için dinî konuların okulda yer alması gerektiği, bu dünya kadar ahiret hayatını da düşünmek gerektiği, dine ilişkin pek çok konu olduğundan ders saatinin artırılması gerektiği vb. Bu kapsamdaki bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Bence zaten kesinlikle olması gereken bir ders. Çünkü Müslüman bir ülkedeyiz ve hani Müslüman olmasına rağmen dininin kurallarını gereklerini bilmeyenler var. Onların hani bir temel oluşturmaları için veya işte temeli olanlar için biraz daha üstüne katabilmek için bence çok faydalı.” (Ö7)

“Bizim sadece kendi dinimizi öğrenmek için değil, genel olarak dinleri öğrenmek için daha fazla ders saatine yayılması gerekiyor bunların. Bizim dinimiz çünkü ne peygamberden ibaret ne hani kitaplardan ibaret ne hadislerden ibaret. Bizim dinimizde birçok şey var.” (Ö10)

Derse yönelik olumsuz yönde görüşlerini paylaşan katılımcılar ise dersin seçmeli olması gerektiği, farklı konuları ve dinleri de kapsamaması gerektiği, daha objektif, merak uyandıran ve sevilen bir ders olması gerektiği yönünde görüşlerini paylaşmıştır. Bu kapsamdaki bazı öğrenci görüşleri ise şu şekildedir:

“Öncelikle bence seçmeli olmalı. Bana kesin gelmeyen şeyler var hani dedim ya bilinemez diye, çok böyle bilinemez geliyor bana. Metafizik alan çok kesin gibi böyle söylenmesi benim hoşuma gitmiyor.” (Ö9)

“Gerekli ama yine aynı şeyi söyleyeceğim. Biraz daha ayrıntılı ve her dinden. Din Kültürü sonuçta İslam dini diye bir ders olsa haklısınız.” (Ö11)

Gerek Tablo 2’de gerekse katılımcı ifadelerinde görüleceği üzere bazı katılımcılar DKAB dersine eleştirel yaklaşmakta ve dersin geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Çalışmanın sonraki başlıklarında öğrencilerin olumsuz algılarına karşılık DKAB dersinden beklentileri detaylı olarak ele alınacaktır.

Netice itibarıyla araştırma grubunu oluşturan fen lisesi öğrencilerinin yarısının DKAB dersine ilişkin algıları dersin önemi, yararı ve gereği yönünde iken; diğer yarısının algıları ise dersin eksik buldukları ve geliştirilmesi gereken yönlerine odaklanmaktadır. Bu durum, öğrencilerin derse yalnızca pozitif ve üstün yönleri ile bakmadıklarını, eleştirel yaklaşarak geliştirilmesi gereken yönlerini tespit ettiklerini göstermektedir. Literatürde konuyla ilgili sınırlı sayıda çalışma yer almakla birlikte bunlardan İpek’in¹⁸ Diyarbakır ilinde 780 fen lisesi öğrencisine uyguladığı tutum ölçeği ile öğrencilerin DKAB derslerine yönelik tutumlarının genel olarak olumlu ve orta, orta üstü düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Toker tarafından¹⁹ Sivas ilinde 347 fen lisesi öğrencisinin derse yönelik bakışlarını değerlendiren nicel bir çalışmada ise öğrencilerin DKAB dersi hakkındaki duygu ve düşüncelere katılım düzeyleri genellikle olumlu yönde saptanmıştır. Fen liseleri; ülkemizde matematik ve fen alanında üstün yetenekli öğrencilerin eğitimlerini sağlamak, ülkemizin ihtiyaç duyduğu yüksek düzeydeki bilim ve fen insanlarının yetiştirilmelerine kaynaklık etmek amacıyla öğretim faaliyetlerini yürüten okullar olarak nitelendirilmektedir.²⁰ Bu noktada Tosun ve diğerlerinin “Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi” başlıklı çalışmasında da katılımcıların derse ilişkin genel tutumlarının olumlu olduğu, öğrencilerin genel anlamda DKAB dersini sevdikleri, dersi almaktan memnun oldukları, dersi sıkıcı bulmadıkları, dersi ve ders sürecindeki etkinlikleri önemsedikleri,

¹⁸ İpek, *Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumları ve Değer Algıları*.

¹⁹ Toker, *Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ile İlgili Algıları*.

²⁰ Ercan Türk, “Fen Lisesi Öğrencileri Üstün Yetenekli Mi? Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Fen Liselerinin Önemi”, *Millî Eğitim Dergisi* 47/1 (2018), 439.

derste öğretilenleri kendileri için ihtiyaç olarak gördükleri tespit edilmiştir.²¹ Literatürdeki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada fen lisesi öğrencilerinin tümünün DKAB dersine ilişkin algılarının olumlu olmadığı; dersin önemi ve gerekliliğini ifade eden öğrencilerin dahi dersin bazı eksiklerine işaret ederek geliştirilmesi gerektiği görüşünde olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu noktada araştırmada katılımcılarla bire bir derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş olması, DKAB dersine yönelik bakış açılarını tek yönlü olarak değil, geniş bir şekilde ortaya koymaya imkân sağlamıştır.

2.1.2.Öğrencilerin DKAB Dersinde Olumlu ve Olumsuz Bulduğu Yönler

Katılımcıların DKAB dersinde olumlu ve olumsuz buldukları yönler ile ilgili görüşleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Öğrencilerin DKAB Dersinde Olumlu ve Olumsuz Bulduğu Yönler

Özellikler	Tema	Kodlar
Olumlu	Din hakkında bilgi edinmek	Genel kültür sağlaması, hiç bilmedikleri ve farklı şeyleri öğrenmek (Ö3)
		Kendi dinini ve diğer dinleri öğrenmek (Ö4)
		Bilmediği konularda, İslam tarihi hakkında, diğer kültürler hakkında bir şeyler öğrenmek (Ö6)
		Hz. Peygamberin bazı sünnetlerini öğrenmek (Ö10)
		Dinin inanç ve ibadet alanları ile ilgili temel düzeyde bilgi edinmek, din hakkında yeni kavramlar öğrenmek, bildiği şeyleri de iletirmek (Ö11)
	Derste sorularını / görüşlerini rahatlıkla paylaşabilmek	DKAB öğretmenlerinin fikirlerinden dolayı kendilerini yargılamaması, görüşlerini rahatlıkla açıklayabilmek (Ö1)
		Soru sormakta özgür olmak ve sorularına cevap almak (Ö4)
	Öğretmen tarafından bilgilendirilmek, sorularına cevap bulabilmek	Google'dan araştırırsa kafası karışacağı konularda öğretmenden bilgi edinmek (Ö4)
		Öğretmenin, öğrencinin kafasındaki bazı sorulara cevap vermesi (Ö9)
	Diğer	Din derslerinin eğlenceli geçmesi (Ö2)
		Hayatın içinden konuları ele alması, hayatta bir karşılığının olması (Ö5)
		Din derslerinin eğlenceli geçmesi (Ö7)
		12. sınıf oldukları için öğretmeninin ders çalışmaları için bazen izin vermesi (Ö8)
		Ders kitabı (Ö10)
		Bir hocasının teşvikiyle namaza başlaması (Ö12)
Olumsuz	Ezbere dayalı / kavramsal ağırlıkta olması	Ortaokuldaki daha ezbere yönelik içerikler (Ö1)
		Dersin aşırı kavramsal bilgiye boğulması (Ö2)
		Ezbere yönelik kavramların yer alması (Ö6)
	Sure ezberleri	Sure ezberleri (Ö1)
		Ortaokuldaki sure ezberleri (Ö5)
	Her yıl benzer konuların işlenmesi	Her sene motomot benzer konuların işlenmesi (Ö10)
		Hep aynı konu çerçevesinde, aynı mantıkla gitmesi (Ö12)
	Diğer	Öğrencilerin yazılı odaklı çalışması, öğrendiklerini hayatlarına uygulamaması (Ö3)
		Diğer öğrencilerin derse yönelik ilgisiz tutumu (Ö4)
		Öğrencilerin yazılı haftalarında ders işlemek için DKAB öğretmenine ısrar etmesi (Ö7)

²¹ Tosun vd., "Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi", 43-76.

		Objektif olmaması (Ö8)
		Kendisine yanlış gelen şeyleri derste dinlemeyi sevmemesi (Ö9)
		Sadece İslam dininin anlatılması (Ö11)
		Bilgi odaklı olması, yorumlamaya açık olmaması (Ö12)

Tablo 3'e bakıldığında öğrencilerin DKAB dersinde olumlu ve olumsuz buldukları yönlerin toplamda aynı yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durum da bir üst başlıkta öğrencilerin DKAB dersine ilişkin algılarının yarı yarıya olumlu ve olumsuz olması bulgusu ile tutarlılık arz etmektedir.

Olumlu görüşler; öğrencilerin din hakkında bilgi edinmesi, derste sorularını ve görüşlerini rahatlıkla paylaşabilmesi, öğretmen tarafından sorularına yanıt verilmesi, dersin eğlenceli geçmesi ve diğer teması kapsamında çeşitlilik arz etmektedir. Bu kapsamdaki bazı öğrenci görüşleri şunlardır:

"Hoşuma giden şeylerse DKAB dersinde şu ana kadar bütün hocalarımız bize açık kapı bıraktı, kimseyi yargılamadı düşüncesiyle ilgili." (Ö1)

"Sevdiğim şeyler ise dinimi anlatması, başka dinleri anlatması. Ben bunları sürekli Google'dan araştırırsam benim kafam karışır. O yüzden öğretmenlerimiz açıkça bunları anlattığı için ve genel olarak soru sormakta özgür olduğumuz için belli bir seviyede tabi ki iyi oluyor benim için. Soru sorabildiğim için sorularına cevap aldığım için iyi oluyor." (Ö4)

Derse ilişkin olumsuz öğrenci görüşleri ise; ezbere dayalı kavramsal ağırlıkta olması, sure ezberlerinin yaptırılması, her yıl benzer konuların işlenmesi ve diğer temalarında çeşitlilik arz etmektedir. Bu kapsamdaki bazı öğrenci görüşleri şunlardır:

"Aşırı kavramsal bilgiye boğulmasını ben sevmiyorum açıkçası. Mesela Allah'ın tek olduğunu biliyorsan Onun belli başlı bir sürü kavramı oluyor ve ben o kavramlar arasında ben boğuluyorum. Bundan hiç hoşlanmıyorum." (Ö2)

"Sevmediğim kısmı sureler bir tık ezberlemesi bana zor geliyordu. Ortaokuldayken çok zorlanıyordum sureleri ezberlerken" (Ö5)

Öğrencilerin dersin kavramsal bilgiye boğulması eleştirisine karşılık anlamın ve yorumun öne çıkarılmasını beklemelerine örnek olması açısından bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

"Lisede çok olmadı ama ortaokulda daha ezberci eğitim vardı. Her ünite sonunda sureler ezberletiyorlardı bize. Bu benim hoşuma gitmeyen bir şeydi. [Ben olsam] daha çok öğrenciye onun anlamını vermeye çalışırdım. Türkçelerinin üzerinde dururdum." (Ö1)

"Bence DKAB dersinde bazı şeyler fazla ezberletilmeye çalışılıyor. Elbette bazı yerlerde ezber gerekiyor ama bazı şeyleri ezberlemenin bence gerekli olmadığını düşünüyorum. Onun yerine öğrencilerin zihinlerinde yer edinmesi önemli olan bir konu hakkında öğrencilerin fikirlerinin alınması bence öğrencilerin zihninde kalıcı bir etki bırakabilir. Yani ne bileyim bir berzahın tanımını ezberletmek yerine berzahı başta öğrencilere anlatıp sonra berzah hakkında öğrencilerin fikirlerini alırsak öğrencilerinin ne düşündüklerini alırsak bence öğrenciler zihinlerinde daha etkili kalıcı olabilir. Ki o ezber zaten bir ay sonra unutulmuş bir şey. Mantiğini öğretmek bu konu hakkında akıl yürütmeye vesile olmak daha kalıcı bir şeye sebep olur." (Ö6)

Her yıl benzer konuların işlenmesi konusunda da bazı katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Her sene aynı konuyu bir daha tekrar etmeye gerek yok bence. Müfredatı belki ilkokuldan liseye kadar belli bir şekilde belirlemeli." (Ö2)

"Gerçekten şunu iyi ki işledik dediğim konu olmadı. Çünkü her sene ortalama aynı konular üzerinden gidiyoruz ve artık bu konular bir süre sonra sıkıcılaşıyor." (Ö10)

Bu çalışmanın Öğrencilerin DKAB Dersi Hakkındaki Algıları başlığında da (bk. Tablo 2) DKAB dersine ilişkin genel algıları olumsuz olan bazı katılımcıların bu başlık kapsamında da DKAB dersine ilişkin olumsuz özellikler olarak değerlendirdikleri hususlar bir bütün olarak incelenirse bunlar; DKAB dersinin diğer dinleri ve inanmayanları kapsamaması (Ö1), her dinden konuları içermemesi (Ö11), objektif ve gerçekçi olmaması (Ö8) ve seçmeli ders olması gerektiği (Ö9) şeklindedir. Katılımcıların dersten bu yöndeki beklentileri çalışmanın sonraki başlıklarında daha detaylı olarak analiz edilecektir.

Görüşme boyunca farklı sorular kapsamında sıklıkla DKAB dersinin objektif ve gerçekçi olmadığı yönündeki olumsuz görüşünü paylaşan Ö8, konuya ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Daha gerçekçi olabilir bence. Biraz da bana şey gibi geliyor. Hani Sadece güzel tarafları anlatıyormuşuz sadece övmek içinmiş gibi geliyor açıkçası. Başka tarafları da vardır diye düşünüyorum. Gerçekçi derken şöyle Hz. Muhammed'in sadece güzel

yönlerini anlatıyoruz, İslamiyet'in güzel yönlerini anlatıyoruz, onun güzel yönlerini anlatıyoruz, bunun güzel yönlerini anlatıyoruz. Ama hani dünya da sadece güzellikler yok. Mesela Irak'ta vesaire savaş var. Müslüman ülkelerin çoğu kötü durum da. Hani bunlar neden böyle diyebiliriz veya bunlar niye yanlış yaptı diyebiliriz İslamiyet açısından. Veya şeriatla yönetilen yerler var bunların hani Allah'ın şu şu şu emirlerine karşı çıktığını söyleyebiliriz. Çünkü kötü durumda bunlar. Mesela sokakta giden birisiyle konuşurken şey olabiliyor. Bak İslamiyet ile yönetilen ülkelere hepsi kötü durumda demek ki İslamiyet kötü yanlışına vesaire kapılabiliyorlar. Yani bu durumda bence kötülükler de odaklanmalıyız biraz da. Onların neden kötü olduğu durumuna, kendimizi daha iyi bir yere getirebilmek için.” (Ö8)

Ö8 rumuzlu katılımcının vurguladığı husus, DKAB dersinin dinin yalnızca güzel yönlerini ele alınması, buna karşılık tartışılabilir konuları göz ardı etmesidir. Katılımcı, oysa bazı kimselerin bu konularda sorgulamaları olduğuna dikkat çekmektedir. Aynı katılımcı farklı soruya cevaben Kur'an'a göre kadın ve Hz. Peygamber'in hayatına ilişkin bazı meselelerin de kafasını karıştırdığını ifade etmiştir. Başka bir katılımcı da Ö8'in görüşlerine benzer şekilde İslam'a ilişkin bir sorgulamasını şu şekilde paylaşmıştır:

“Bence İslam'ın sana göre yanlışları olabiliyor. Yani örnek vermek gerekirse Nisa suresinde erkeğe iki kat, kadına bir kat düşer diyor. Ben bunu çok sorgulamıştım aslında eşitiz hukuken, o zaman niye böyle. Şimdi eski toplumlara baktığımızda kadın erkeğin evinde oluyor o yüzden böyle olması mantıklı ama Kur'an evrensel bir din diyoruz. O zaman bugün niye düşmüyor diyoruz. O yüzden öyle çelişkileri gidermek adına daha erken verilebilir [DKAB dersi].” (Ö3)

Farklı bir katılımcı da (Ö10) Hz. Ayşe'nin evlilik yaşını anlamakta zorluk yaşadığını ifade etmiştir. Örneklerden anlaşılacağı üzere bazı fen lisesi öğrencilerinin İslam'ın bazı konularına ilişkin sorgulamaları bulunmaktadır. Ö3 rumuzlu katılımcı, bunu çağımızdaki bir genç olarak anlamlandırmakta zorluk yaşadığını şu şekilde açıklamıştır:

“Yeni bir şey öğrendiğimde bana garip geliyor. Sonra mantığını oturtmaya çalışıyorum. İyi mantıklı, ama hani bunu bu zaman içinde nasıl yapabilirim. 2024'teyiz sonuçta falan diyorum yani devir değişti diyorum.” (Ö3)

Benzer şekilde Ö9 rumuzlu katılımcı da metafizik alanın kesin gibi ele alınmasına karşı olduğunu, bu nedenle DKAB dersinde o tür konuları dinlemek istemediğini belirtmiştir. Bu da fen lisesi öğrencilerinin dine ilişkin konuları akılla temellendirme ve mutlaka bir izaha dayandırmayı beklediğini ve çağımızdan bakınca İslam'ın ilk dönemlerini ve o zamanda verilen mesajların günümüz için karşılığını oturtmakta güçlük yaşadıklarını göstermektedir.

Bu alt başlık kapsamında son olarak, derse yönelik kendi algıları olumlu olsa da bazı öğrencilerin dersi sevmediğini ve derse yönelik ilgisiz tavırlarının olduğunu belirten iki katılımcı (Ö4, Ö12) bulunmaktadır. Farklı katılımcılar da öğrencilerin ya dine ya da DKAB dersine yönelik ilgisizliğini farklı bağlamdaki açıklamaları kapsamında ifade etmiştir. Derse yönelik algı ve tutum açısından bir dersin sevilen ve ilgi duyulan bir ders olması önemli bir özelliktir. Zira öğrencinin gerek okula ve gerekse öğretmene ve derse karşı geliştirdiği tutum hem okul hem aile hem de öğrencinin kendi akademik başarısı açısından son derece önemlidir.²² Bu bakımdan bu kapsamdaki katılımcı görüşlerini analiz etmek yararlı olacaktır. Bu bağlamdaki bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Gençler acayip ön yargılı şu anda dine karşı. Eskiden tam tersiydi. Şu anda dine karşı bir ön yargı var açıkçası çünkü geçen haftalarda mesela oda arkadaşım namaz kılıyor benim. Ve herkes şok oluyor.” (Ö10)

“Seçmeli olsa hani kimsenin din dersini seçeceğini düşünmüyorum. Öğrencilerin derse bakış açısı biraz şey, olumsuz yönlü. Hani istemiyorlar genelde. O yüzden biraz daha sevdirmek lazım. Gereksiz görüyorlar. Hani biraz daha seçmeli ders olması yönündeler bence.” (Ö11)

“Hocam faydalı olduğunda çok faydalı ama öğrencilerin de cidden soğuduğu bir ders. Bir yerden sonra konular aynı olunca. Yani benim açımdan sıkıntı yok. Ben çünkü meraklı bir insanım, ama günümüzde de çoğu öğrenciler ateist, deist oluyor. Fen lisesinde de değişen var mesela, durum bayağı değişiyor. Öğrenciler farklı düşünmeye çalışıyor, ben onlardan farklı olmalıyım diyor çoğu öğrenci bana göre. Farklı düşünmeye çalışınca da kendisini soyutlamaya çalışıyor ortamdaki. Bu soyutlama da nasıl oluyor. Toplumun çoğu Müslüman olduğu için ben Müslüman değilim diyor ben farklı olmak istiyorum diyor.” (Ö12)

Katılımcılar açıklamalarında din-bilim ilişkisinde kendisinden uzaklaşılan olgunun din olduğuna ve içinde bulunduğumuz çağda gençlerin genel olarak dine bakışlarının soğuk olduğuna dikkat çekmiştir. Katılımcıların ifadeleri genel olarak gençlik dönemindeki dine karşı sorgulayıcı ve eleştirel bakış açısını göstermektedir.²³ Bununla birlikte gençlerin bizzat kendilerinin kendi dönemini ve kuşağını teşhis etmesi son derece önemlidir. Ö12 rumuzlu katılımcı ortaokulu imam hatipte okuduğunu söyleyerek okul iklimi açısından fen lisesinin durumunun diğer okullardan daha farklı olduğunu değerlendirmiştir. Katılımcı,

²² Zengin, “Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 279.

²³ Asım Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, *İlahiyat Akademi* 12 (Aralık 2020), 1-44.

bazı öğrencilerin diğer öğrencilerden farklılık çabası içinde olduğunu ve kendisini toplumun genelinden soyutladığını ifade etmiştir. Buradan hareketle de bazı katılımcılar boş görülen, gereksiz olarak algılanan DKAB dersinin sevdirmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Koca-Mücahit tarafından Sivas ilinde Anadolu ve Sosyal Bilimler liselerinden 262 öğrenci ile yapılan bir çalışmada da öğrencilerin derse ilişkin en sık olarak ürettikleri metaforların dersin sıradanlığına, sıkıcılığına ve gereksizliğine işaret ettiği tespit edilmiştir.²⁴ Dersin sıradanlığı ve sıkıcılığı konu tekrarlarından kaynaklandığı gibi öğrencinin ön dinî öğrenmelerinin olup olmadığına, dersten beklentilerine ve öğretmenin dersi işleyişine bağlı gelişen bir durumdur. Nitekim aynı öğretim programı izlendiği halde dersi eğlenceli bulan öğrenciler olduğu gibi sıkıcı bulan öğrenciler de söz konusudur. Bu boyutlar bir sonraki başlıkta daha detaylı olarak analiz edilmiştir.

2.2.Fen Lisesi Öğrencilerinin DKAB Dersine İlişkin Beklentileri

Bu kapsamda katılımcılara; DKAB dersinin kendi beklentilerini karşılama durumu ve dersten beklentilerinin neler olduğu sorulmuştur. Elde edilen bulgular aşağıdaki iki başlıkta sunulmaktadır.

2.2.1.DKAB Dersinin Öğrencilerin Beklentilerini Karşılama Durumu

Katılımcılara DKAB dersinin kendi beklentilerini karşılama durumu sorulmuştur. Bu kapsamda katılımcıların yarısı (Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö11) dersin beklentilerine karşılık verdiğini, iki katılımcı (Ö2, Ö10) ise karşılık vermediğini belirtmiştir. Geriye kalan üç katılımcı (Ö1, Ö8, Ö12) beklentilerinin kısmen karşılık bulduğunu, bir katılımcı (Ö9) ise bu dersten herhangi bir özel beklentisinin olmadığını dile getirmiştir.

Dersin, kendi beklentilerini karşıladığını belirten öğrenciler ortak görüş olarak DKAB dersinde yeni birtakım bilgiler öğrendiklerini, bu derste merak ettiklerine yanıt bulabildiklerini ve dersten genel itibarıyla memnun olduklarını belirtmiştir. Bu kapsamdaki bulgular *Öğrencilerin DKAB Dersinde Olumlu ve Olumsuz Bulduğu Yönler* başlığında elde edilen bulgularla birbirini destekler niteliktedir (bk. Tablo 3). Bu kapsamdaki bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir:

“Evet verdi yani. Mesela bilmediğimiz şeyler oluyordu. Başka dinler konusunda hani ben pek başka dinleri araştırmıyorum, kendi dinim dışında. Ama hani daha mesela Yahudilik, Hristiyanlık bunlar hakkında bilgi edindiğim için kendi dinime daha çok bağlanıyorum aslında. Mantıksız geliyor bazı yerleri. Mesela örnek veriyorum. O yüzden o konuda sorularıma da yanıt vermiş oldu yani.” (Ö4)

“Kafamdaki çoğu soruya yanıp buldum derste gerek hocalarda gerek işte kitapta. Hoşuma gitti şu ana kadar. Kafamda soru işareti kalmadı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi sayesinde”. (Ö5)

Dersin, kendi beklentilerini kısmen karşıladığını belirten katılımcı görüşleri incelendiğinde ise, öğrenciler beklentilerine, meraklarına uygun içerikte olan üniteleri kastederek beklentilerinin karşılandığını ancak bunun her zaman veya her üniteye olmadığını vurgulamıştır. Bu kapsamdaki bazı öğrenci görüşleri şu şekildedir:

“Ya hiç demeyeyim. Hani dinimizi anlatıyor, tarihi anlatıyor, yapılan savaşları işte hicretti şuydu, buydu, tarihi anlatıyor ama işte yarı yarıya diyebilirim. O bahsettiğim diğer konular için... [tartışmaya yönelik konular için evet]” (Ö8)

“Yani verdiği dönemler de oldu. Vermediği dönemler de oldu. Dördüncü sınıftan beri görüyoruz hocam. Hep aynı konuda mesela. Ahlak olsun yani bir konuyu mesela her dönem işliyoruz. Bunun yerine daha çok konuları değiştire değiştire, işte konuları genişleterek işleyebiliriz. Bazı konular yüzeysel kalıyor. Ahlak, şey konusu her zaman işleniyor mesela. Öğrenciler çok sıkılıyor hocam mesela derslerde. diyorlar biz bu konuyu kaçınıcı sınıftan beri işliyoruz.” (Ö12)

Öğrenci görüşlerine bakıldığında birbiri ile benzer konulardan sıkıldıkları, ilgilendikleri ve merak ettikleri veya daha detaylı işlenmesini beklentileri konular olduğu anlaşılmaktadır.

Dersin, beklentilerine karşılık vermediğini söyleyen iki öğrencinin ise *Fen Lisesi Öğrencilerinin DKAB Dersine İlişkin Genel Algıları* başlığı kapsamında elde edilen bulgulara derse ilişkin genel algılarının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık ilgili katılımcılar burada dersin beklentilerini karşılamasına ilişkin olumsuz kanaatte bulunmuştur. Dersin, beklentilerine karşılık vermediğini söyleyen bu iki öğrencinin de ortak yönü daha önce Kur'an kursu veya aile çevresinden dinî bilgi temellerinin sağlam olması, bu nedenle de DKAB dersinde ön öğrenmelerinden çok farklı ve yeni bilgi öğrenmemiş olmalarıdır. Katılımcılardan birinin bunu açıklayan görüşleri şu şekildedir:

“Ben 6 yıl Kur'an kursuna gittim. Şu ana kadarki hiçbir Din Kültürü yazılıma çalışmadım ben. Çünkü hepsini orada öğretiler aslında. 5 yaşında 6 yaşında hepsini öğrendim hani temel bilgileri görüyoruz çünkü.” (Ö10)

²⁴ Koca-Mücahit, “Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni ve Dersine Yönelik Metaforik Algıları”, 332-333.

Bu durum, dinî bilgiler açısından ön öğrenmeleri olan öğrencilerin derste bildikleri dışında daha farklı konular öğrenmeye yönelik taleplerinin olduğunu, aksi halde sıkıldıklarını ve dersin kendileri için anlamının zayıfladığını göstermektedir.

Son olarak, dersten herhangi bir özel beklentisi olmadığını belirten öğrenci de dersin konuları üzerine özel bir ilgisi olmadığını belirtmiştir.

Netice itibarıyla bu kapsamda elde edilen bulgular *Öğrencilerin DKAB Dersinde Olumlu ve Olumsuz Bulduğu Yönler* başlığında elde edilen bulgularla birbirini destekler niteliktedir. Öğrencilerin konuya ve kendileri söz etmeseler de muhtemelen öğretmen derse işleyişine göre dersten memnun oldukları ve olmadıkları durumlar da söz konusudur. Örneğin bazı öğrenciler derste diğer dinlerin de öğretilmesi gerektiğini, bazıları ise bu konular öğretildiği için dersin kendi beklentilerini karşıladığını belirtmiştir. DKAB dersinde aynı öğretim programı izlendiğine göre bu farklılık öğretmenlerin konuları sınıf içerisinde işleme durumlarına bağlı görünmektedir. Sonuç olarak öğrencilerin dinî bilgi açısından temeline, sorularının kapsamına veya çeşitliliğine, öğretmenin derse işleyiş düzeyi ve kapsamına göre öğrencilerin bu derste sorularına cevap bulma ve dersin kendi ilgilerini karşılama durumunun çeşitlilik arz ettiği görülmektedir.

Literatürle karşılaştırmak gerekirse; Toker tarafından Sivas ilinde 347 fen lisesi öğrencisinin derse yönelik bakışlarını değerlendiren bir çalışmada DKAB dersinin öğrencilerin dini duygu ve düşünceleri üzerinde son derece etkili olduğu ve bu bilgileri yaşamlarında kullandıkları görülmüştür. Öğrencilerin DKAB dersinin kendilerine çeşitli değerleri edinme, peygamberimizi model alma, dini doğru anlamada yönünde olumlu katkı sağladığı ve onların iyi bir birey olmasına kaynak olduğu tespit edilmiştir. İlgili çalışmada karşılaştıkları sorunların çözümünde DKAB dersinin yeterli olduğunu düşünenler olduğu kadar yetersiz olduğunu düşünenler olduğu da saptanmış ve araştırmacı tarafından “Fen lisesi öğrencileri aldıkları DKAB dersinin günlük hayatta karşılaştıkları problemlerin çözümünde yetersiz görmektedirler.” sonucuna ulaşılmıştır.²⁵

2.2.2. Öğrencilerin DKAB Dersinden Beklentileri

Katılımcıların DKAB dersinden beklentileri beş temada toplanmış olup Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Öğrencilerin DKAB Dersinden Beklentileri

Tema	Kodlar
Diğer dinlere / dinî görüşlere de yer vermesi	Öbür dinleri de hiç inanmayanları da kapsayan daha geniş bir yelpazeye sahip olması (Ö1)
	Diğer dinlerle veya kültürlerle ilgili bilgi vermesi (Ö6)
	Diğer dinleri de anlatması (Ö8)
	11. sınıf öncesinde de başka dinler hakkında bilgi vermesi (Ö9)
	Diğer dinleri de tanıtmaları (Ö11)
Öğrencilerin sorgulamalarına cevap verebilmesi	İnsanların kafasındaki soru işaretlerini kaldırması (Ö1)
	Bir şüphe oluşacaksa ona en uygun cevabı vermesi ve o soru işaretini gidermesi (Ö5)
	Sorgulamaları çözmesi, soru işaretlerini yok etmesi (Ö10)
	İnsanların kafasına takıldığı yerde onlara dini açıklaması (Ö12)
Hakikati ortaya koyması, yol göstermesi	Dersin kulaktan dolma bilgileri düzelterek doğru bilgileri sunması (Ö1)
	Yol göstermesi (Ö2)
	İslam’ın kulaktan dolma bilgiler konusunda doğru tanıtılması (Ö11)
	Bilgisiz kaldığımız yerde bilgilendirmesi (Ö12)
Dinî bilgiler ağırlığının daha fazla olması	Dine daha derinlemesine dayanması [ibadetler ve muamelat] (Ö2)
	İslam dinini daha açık bir şekilde anlatması (Ö4)
	İbadetler açısından daha açıklayıcı olması (Ö12)
Diğer	Hz. Muhammed’in hayatının hem tarih hem din dersinde olmaması (Ö2)
	Ahlak dersinin daha ön planda tutulması (Ö3)
	Toplumla alakalı, her toplumda faydalı olacak daha temel şeylere yer vermesi (Ö3)
	İbadet konularından ziyade din kültürünü ve tarihini anlatması (Ö6)

²⁵ Toker, *Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ile İlgili Algıları*, 143-144.

	Verilen eğitimler gayet yeterli (Ö7)
	Dinin sadece güzel yönlerini değil, tüm yönlerini objektif ele alması (Ö8)
	Dini sevdirmesi (Ö10)

Tablo 4'e bakıldığında öğrencilerin DKAB dersinden beklentilerinin en fazla diğer dinlere / dinî görüşlere de yer vermesi yönünde olduğu görülmektedir. Bunu benzer yoğunlukta takip eden beklentileri ise şunlardır: Öğrenci sorgulamalarına cevap vermesi, hakikati ortaya koyması, yol göstermesi, dinî bilgiler ağırlığının daha fazla olması ve farklı içeriklerde olan diğer beklentiler.

Önceki ana başlıkta ele alınan *Fen Lisesi Öğrencilerinin DKAB Dersi Hakkındaki Genel Algıları* ile ilişkilendirildiğinde derse yönelik algıları genel olarak olumsuz olan katılımcıların (Ö1, Ö8, Ö9, Ö11) hepsi ve olumlu algıya sahip olan Ö6 rumuzlu katılımcının bu başlık kapsamında beklentilerinin diğer dinlere ilişkin konuları da öğrenmek yönünde olduğu görülmektedir. Bu bulgu, katılımcıların DKAB dersine ilişkin olumsuz özellikler olarak değerlendirdikleri hususlar kapsamında DKAB dersinin diğer dinleri ve inanmayanları kapsamaması (Ö1), her dinden konuları içermemesi (Ö11) yönündeki görüşlerle birbirini destekler niteliktedir. Esasında 11. ve 12. sınıf DKAB öğretim programında Yahudilik, Hristiyanlık ile Hint ve Çin dinlerine ilişkin konular bulunmaktadır. Ancak öğrencilerin, bu konuları daha önceki sınıf düzeylerinde ve daha geniş kapsamda öğrenmeye yönelik bir beklentileri söz konusudur. Bu kapsamdaki bazı açıklamaları şu şekildedir:

“Evrensel bir kitap haline gelebilirdi [ders kitabı]. Daha çok öbür dinleri de kapsayan hatta hiç inanmayanları da kapsayan daha geniş bir yelpazeye sahip olabilirdi.” (Ö1)

İlgili öğrencilere mevcut (2018) DKAB öğretim programında 11 ve 12. sınıflarda diğer dinlere ilişkin ünitelerin yer aldığı hatırlatıldığında ise Ö11 rumuzlu öğrenci, aşağıdaki açıklaması ile birer ünite halinde verilen içeriğin yetersiz olduğunu, yalnızca İslam'ın ön planda işlenmesinin bir nevi öğrenciyi zorlama olduğunu belirtmiştir.

“Hocam sadece bir ünite. Ama biz hani İslam'ı 9, 10 ve 11'de de yine gördük. 12'de de görüyoruz. Hani sadece bir üniteye ayrılması sanki biz böyle İslam'ı herkesi zorluyormuşuz gibi oluyor bence.” (Ö11)

Sonuç olarak fen lisesi öğrencileri arasında özellikle derse yönelik algısı olumsuz olan katılımcılar, dersin muhteva olarak yalnızca İslam'ı ve Müslümanları değil, diğer dinleri ve hedef kitle olarak da diğer din müntesiplerini de kuşatmasını beklemektedir. Öğrencilerin bu yöndeki taleplerini dünya ile etkileşimin artmasına paralel merak duygularının artması ve entelektüel bilgi anlamında bunu istedikleri ile yorumlanabilir. Koca-Mücahit tarafından Sivas'ta çeşitli liselerden 262 öğrenci ile yapılan bir çalışmada da bazı öğrencilerin derse ilişkin en sık olarak ürettikleri metaforların dersin diğer dinleri, müntesiplerini ve farklı dinî görüşten kimseleri kuşatmadığı yönünde olduğu tespit edilmiştir.²⁶

Katılımcıların “öğrencilerin sorgulamalarına cevap verebilmesi ve hakikati ortaya koyması, yol göstermesi” yönündeki beklentileri ise esasen DKAB dersinin varlık sebebi ve misyonu doğrultusundadır. Lise son sınıf aşamasında olan öğrencilerin birtakım sorgulamalarının olması ve buna DKAB dersinde yanıt bulmak istemeleri oldukça haklı bir beklentidir. Bu beklentinin, dersin bunu sağlamamasına karşılık söz edilmiş bir beklenti olmadığı anlaşılmaktadır. Zira *Öğrencilerin DKAB Dersinde Olumlu ve Olumsuz Bulduğu Yönler* başlığında katılımcıların din hakkında bilgi edinmesi, derste sorularını ve görüşlerini rahatlıkla paylaşabilmesi, öğretmen tarafından sorularına yanıt verilmesi şeklinde derse ilişkin olumlu görüşlerini paylaştıkları tespit edilmiştir. Bu kapsamda derse ilişkin algıları olumsuz olan katılımcılar dahi derste sorularına cevap bulamadıkları ve aydınlatılmadıkları gibi olumsuz bir görüşte bulunmamıştır (bk. Tablo 3). Dolayısıyla bu kapsamda elde edilen “öğrencilerin sorgulamalarına cevap verebilmesi, hakikati ortaya koyması, yol göstermesi” beklentileri ile katılımcıların dersin bunu sağlamaya devam etmesini kastettikleri sonucuna ulaşılabilir. Koca & Mücahit tarafından yapılan çalışmada da öğrencilerin DKAB dersini en sık olarak “hayat”, “kitap”, “rehber” gibi metaforlarla betimlediği, bununla da DKAB dersinin hayatın içinden, öğrencilere yol gösteren ve yönlendiren bir ders olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.²⁷

Üç öğrenci ise mevcut yapısı ile DKAB derslerini dinî bilgi içeriği açısından yetersiz bulmakta ve özellikle ibadetlerle ilgili içeriklerin bu derste yoğunlaştırılmasını beklemektedir. Bu husus, bir önceki başlıkta dersin kendi beklentilerini karşılamadığını ifade eden öğrenci görüşlerinde de tespit edilmiştir. Ne var ki öğrencilerin bu talepleri seçmeli din dersleri ile halihazırda karşılanmaktadır. Esasen seçmeli din derslerinin ortaya çıkış amacı da budur. Diğer temasında ise ahlakın daha öncelikli olarak ele alınması, dersin dini sevdirmesi, daha objektif işlenmesi yönünde katılımcı görüşleri yer almaktadır.

²⁶ Koca- Mücahit, “Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni ve Dersine Yönelik Metaforik Algıları”, 333-334.

²⁷ Koca- Mücahit, “Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni ve Dersine Yönelik Metaforik Algıları”, 332.

Sonuç

Fen lisesi öğrencilerinin DKAB dersine yönelik algısını ve DKAB dersinden beklentilerini ortaya koymak amacıyla Ünye Fen Lisesi 12. sınıf öğrencileri arasından seçilen bir araştırma grubu ile gerçekleştirilen bu çalışmada ulaşılan en genel sonuçlara şu şekilde yer verilebilir:

Araştırma grubunu oluşturan fen lisesi öğrencilerinin yarısının DKAB dersine ilişkin algıları olumlu iken, diğer yarısının olumsuzdur. Benzer şekilde katılımcıların yarısı, dersin kendi beklentilerine karşılık verdiğini, iki katılımcı vermediğini, üç katılımcı ise kısmen karşılık verdiğini belirtmiştir. Bu çalışmada fen lisesi öğrencilerinin DKAB dersinde olumlu bulunduğu özellikler; din hakkında bilgi edinmeleri, derste sorularını ve görüşlerini rahatlıkla paylaşabilmeleri, öğretmen tarafından sorularına yanıt verilmesi ve genel olarak dersin önemi, yararı ve gereği yönündedir. Çalışma grubunun %25'inin fen lisesi öğrencilerinden olduğu bir çalışmada da öğrencilerin DKAB öğretmeninden bekledikleri olumlu davranışlar arasında farklı görüşlere saygılı olması, öğrencilere hoşgörü olması, öğrenci sorularına mantıklı cevap vermesi sonuçları elde edilmiştir.²⁸ Bu çalışmada özellikle derse yönelik genel algısı olumsuz olan öğrencilerin dahi derste sorularını ve görüşlerini rahatlıkla paylaşabilmesi, din hakkında bilgi edinmenin güzel olduğunu ifade etmeleri derste olumlu yönler de bulduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte, öğrencilerin dersle ilgili eksik buldukları ve geliştirilmesini bekledikleri yönler de bulunmaktadır. Bu anlamda dersin öğrencilerin görüş ve beklentileri doğrultusunda geliştirilmesi önem arz etmektedir. Zira bu suretle dersin, olumsuz algısı olan öğrencilere de daha fazla hitap edebilmesi sağlanabilir.

Çalışmada derse yönelik algısı olumlu ve olumsuz olan katılımcıların DKAB dersine yönelik algılarının tümüyle reddedici/tepkisel veya pozitif olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda derse yönelik algıları olumsuz olan katılımcıların derse ilişkin bazı açılardan olumlu buldukları özellikler olduğu; derse yönelik genel algısı olumlu olan öğrencilerin de dersin birtakım eksiklerini, geliştirilmesi gereken yönlerini vurguladığı tespit edilmiştir. Katılımcıların derse ilişkin olumsuz buldukları yönler; ezbere dayalı ve kavramsal ağırlıkta olması, sure ezberlerinin yaptırılması, yoruma ve anlama odaklanılmaması, her yıl benzer konuların işlenmesi, dersin objektif sunulmaması ve dolayısıyla dersin seçmeli olması gerektiği, farklı konuları ve dinleri de kapsamaması gerektiği, daha objektif, merak uyandıran ve sevilen bir ders olması gerektiği yönündedir. Öğrenciler kavramsal ve salt bilgi temelli bir ders işlenmesinden ziyade yorum ve anlamaya odaklanmak istemektedir. Bunu da ezberledikleri sürenin ne anlama geldiği ile daha fazla ilgilenmek ve dersin kavramları arasında boğulmaktansa temel konusunu tartışmak istedikleri ifadeleriyle örneklemiştir. Benzer şekilde Çakmak'ın çalışmasında da öğrencilerin sadece ezbere dayalı, kuralları dayatan, teorik bilgilerin bireylere aktarılması şeklinde bir din eğitimi yerine; yorumlatan ve düşündürten bir din eğitimi istedikleri tespit edilmiştir.²⁹ Taşkın'ın çalışmasında da öğrenciler DKAB öğretmeninde bulunmaması gereken olumsuz davranışlara; soruları cevaplamaması, baskı yaparak öğretmesi, dini sorgulamaya izin vermemesi gibi cevaplar vermiştir.³⁰ Bu sonuçlar da gençlerin yorum ve anlamalarına odaklanan bir DKAB dersinin önemini göstermektedir.

Araştırmada bazı fen lisesi öğrencileri Kur'an'a göre kadın-erkek, Hz. Peygamber'in hayatına ilişkin bazı meseleler, Hz. Ayşe'nin evlilik yaşı, günümüzde İslam dünyasındaki savaşlar ve çatışmalar, metafizik konular, din-bilim ilişkisi gibi bazı konuları merak ettiklerini ve sorguladıklarını, ancak DKAB dersinde bu tür konuların ya yer almadığını ya da çok kısıtlı yer aldığını belirtmiştir. Bu kapsamda bir katılımcının, derste dinin yalnızca güzel yönlerinin ele alındığı, buna karşılık tartışmalı konuların göz ardı edildiği, bu nedenle dinin objektif bir şekilde işlenmediği yönündeki eleştirisi dikkat çekicidir. Genel olarak gençler, daha özelde ise fen lisesi öğrencilerinin dine ilişkin tartışmalı konularda kafa karışıklığı yaşadığı, İslam tarihindeki olayları çağımızdaki bir genç olarak bugünün perspektifinden anlamakta ve uygulanabilir bulmakta zorluk yaşadığı, dine ilişkin konuları akılla temellendirme ve mutlaka bir izaha dayandırmayı beklediğini ve genel olarak bu tür konuları DKAB dersinde görmek istediği anlaşılmaktadır. Literatürde de aile ve çevrelerinden edindikleri geleneksel dinî bilgi ile günlük hayatta karşılaştıkları sorunlara cevap üretemeyen ortaöğretim öğrencilerinin özellikle sanal ortamlarda aktif olan din karşıtı akımların çeldirici soruları karşısında çelişkiye düştükleri belirtilmektedir.³¹ Bu noktada, okulda verilen din eğitiminin özellikle inançla ilgili sorulara cevap vermedeki başarısı arttıkça gençlerin din dışı yönelim eğiliminin düştüğü ve olumlu dinî tutum düzeylerinin yükseldiği ortaya konulmuştur.³² Bu sonuçlar da gençlerin sorgulamalarına ve tartışmalarına alan açan ve uygun cevaplar verebilen bir DKAB dersinin önemini göstermektedir. Zira sorgulamadan inanmaları ve saygı duymalarının istenmesi öğrencilere zor veya uzak bir

²⁸ Osman Taşkın, "Gençlere Göre İdeal Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/4 (2018), 2557.

²⁹ Çakmak, "Öğrencilerin Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri", 46.

³⁰ Taşkın, "Gençlere Göre İdeal Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni", 2560.

³¹ Ayşe Betül Akdemir, "Öğrencilerde İnanç Problemine Neden Olan Faktörlerin Belirlenmesi", *Dergiabant* 8/1 (Mayıs 2020), 337.

³² Sibel Kandemir, "Lise Öğrencilerinde Dinî Tutum ve Din Dışı Yönelim", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 24/1 (Haziran 2024), 286.

fikir olarak gelmektedir. Bu bağlamda gençlerin geçmişe göre din ile ilişkilerinde farklılıklar olduğu ve kendilerine sunulduğu şekliyle geleneksel İslam'ı kabulde zorlandıkları literatürde de vurgulanan bir husustur.³³

Araştırma grubunu oluşturan fen lisesi öğrencilerinin yarısının DKAB dersinden en yoğun beklentisi diğer dinleri liseden önceki sınıf düzeylerinden itibaren öğrenmektir. Öğrencilerin bu yöndeki talepleri, dünya ile etkileşimin artmasına paralel meraklarının ve bu konularla ilgilerinin artması ile yorumlanabilir. Araştırmanın gerçekleştirildiği süreçte geçerli olan 2018 yılı DKAB öğretim programlarında diğer dinler yalnızca 11. ve 12. sınıf düzeylerinde yer almaktadır. Ancak Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (2024) öğretim programlarında diğer dinlere ilişkin konulara ilköğretim DKAB programında 7. sınıfta yer verildiği görülmektedir.³⁴ Bu gelişmenin, bu araştırmanın katılımcılarının beklentileri doğrultusunda olması bakımından olumlu olduğu değerlendirilebilir.

Bu sonuçlar ışığında şu önerilerde bulunulabilir:

- Literatürde değinildiği gibi³⁵ bazı derslerde fen liseleri için ayrı bir program hazırlanması önerisi DKAB dersi için de değerlendirilmelidir.
- DKAB dersinin özellikle ortaöğretim programlarında öğrencilerin daha fazla sorgulama ve tartışma yapmalarına dönük içeriklere yer verilmelidir.
- Fen lisesinde görev yapan DKAB dersi öğretmenleri sınıf içi uygulamalarında mutlaka öğrencilerin sorgulama ve tartışma yapmalarına imkân tanıyan öğretim yöntem-teknikleri kullanmalıdır.
- 2018 yılı DKAB dersi ilk ve ortaöğretim programlarında öğrenciler tarafından “konu tekrarı” olarak değerlendirilen içerikler bulunmaktadır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (2024) öğretim programları bu açıdan inceleme konusu yapılabilir.
- DKAB dersi öğretim programları öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini önceleyen, öğrencilere yeni ve farklı bir perspektif kazandıran yönde düzenlenmelidir.
- Program geliştirme süreçlerinde farklı okul türünden öğrencilerin derse yönelik ilgi ve ihtiyaçları kapsamlı bir şekilde analiz edilmeli ve dikkate alınmalıdır.
- Farklı akademik çalışmalarda çeşitli illerde yer alan fen liselerinden daha geniş bir araştırma grubu ile fen lisesi öğrencilerinin DKAB dersine yönelik algıları ve dersten beklentileri araştırılabilir.

Çeşitli akademik çalışmalarda farklı okul türünden öğrencilerin de DKAB dersinden beklentileri incelenebilir.

³³ Ali Kemal Acar, “İmkân ve Zorluklarıyla Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 13 (2022), 36-37.

³⁴ Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıf)” (Erişim 6 Ekim 2024).

³⁵ Türk, “Fen Lisesi Öğrencileri Üstün Yetenekli Mi? Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Fen Liselerinin Önemi”, 440.

Kaynakça | References

- Acar, Ali Kemal. "İmkân ve Zorluklarıyla Gençlik Dönemi Din Eğitimi". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 13 (2022), 25-46.
- Akdemir, Ayşe Betül. "Öğrencilerde İnanç Problemine Neden Olan Faktörlerin Belirlenmesi". *Dergiabant* 8/1 (Mayıs 2020), 318-342.
- Altaş, Nurullah. "İlköğretim Öğrencilerinin Din Öğretimi Sürecinde İlgi Duydukları Konular (Ankara İli Örneğinde 6, 7 ve 8. Sınıf Öğrencileri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Analiz)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/2 (2008), 103-120.
- Arıcı, İsmail. "Öğrencilerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumları". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XIII/1 (2008), 161-175.
- Çakmak, Fatih. "Öğrencilerin Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri". *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi* 1 / 1 (Ekim 2018), 24-47.
- Glesne, Corrine. *Nitel Araştırmaya Giriş*. çev. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoglu. Ankara: Anı Yayıncılık, 4. Basım, 2014.
- İpek, Yasemin. *Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumları ve Değer Algıları (Diyarbakır İli Örneği)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Kandemir, Sibel. "Lise Öğrencilerinde Dinî Tutum ve Din Dışı Yönelim". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 24/1 (Haziran 2024), 265-290.
- Kaya, Mevlüt. "İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13 (2001), 43-78.
- Koca, Hüseyin Kasım-Mücahit, Mustafa. "Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni ve Dersine Yönelik Metaforik Algıları". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/1 (Haziran 2022), 321-339.
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıf)". Erişim 6 Ekim 2024. <https://cdn.eba.gov.tr/icerik/GorusOneri/2024ProgramlarOnayli/2024programdin45678Onayli.pdf>
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. "Ortaöğretim Kurumlarının Amaçları". Erişim 6 Ekim 2024. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_10/11115926_10_EKYM-YENY_OKUL_TURLERY.pdf
- Özdaş, Faysal. "Merkezi Yerleştirme Sınav Sistemine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi". *Mukaddime* 10/2 (2019), 688-707.
- Patton, Michael Quinn. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. çev. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Şimşek, Ali. "Öğretim Tasarımında Yeni Yaklaşımlar". *Kurgu* 17/1 (Ocak 2000), 157-170.
- Taşkın, Osman. "Gençlere Göre İdeal Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/4 (2018). 2551-2568.
- Toker, Hatice. *Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile İlgili Algıları (Sivas İli Örneği)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Tosun, Cemal vd. "Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi". *Amasya İlahiyat Dergisi* 15 (Aralık 2020), 43-76.
- Türk, Ercan. "Fen Lisesi Öğrencileri Üstün Yetenekli Mi? Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Fen Liselerinin Önemi". *Milli Eğitim Dergisi* 47/1 (2018), 437-444.
- Ulutaş, Seher - Çıkrıkçı, Nükhet. "TEOG Sistemi Ortak Sınavlar Kapsamı Dışındaki Derslerin Öğretmenlerinin TEOG Sisteminin Etkilerine İlişkin Görüşleri". *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology* 10/1 (2019), 68-79.
- Yapıcı, Asım. "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları". *İlahiyat Akademi* 12 (Aralık 2020), 1-44.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Zengin, Mahmut. "Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/25 (2013), 271-301.